

УДК 338.147

В. І. Жигір,
доктор педагогічних наук, професор
(Бердянський державний педагогічний університет)
profpedagog@ukr.net

ЗАСТОСУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАДАЧ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Анотація

У статті проаналізовано сутність понять “задача”, “педагогічна задача”. Розглянуто проблему застосування педагогічних задач як невід’ємного і ефективного засобу професійної підготовки майбутнього вчителя. Схарактеризовано особливості внутрішньопредметних, міждисциплінарних та міжциклових педагогічних задач та принципи їх розв’язання під час вивчення студентами педагогічних дисциплін.

Ключові слова: професійна підготовка майбутнього вчителя, задача, педагогічна задача, розв’язання педагогічної задачі.

Summary

The article analyzes the essence of the concepts “task”, “pedagogical task”. The problem of pedagogical tasks application as an integral and effective means of professional training of a future teacher is considered. The peculiarities of intra-subject, interdisciplinary and inter-cycle pedagogical tasks and the principles of their solution during the study of pedagogical disciplines by students are characterized.

Key words: professional training of a future teacher, task, pedagogical problem, solving a pedagogical problem.

Постановка проблеми. Нова парадигма української освіти вимагає від вищої школи вдосконалення підготовки майбутнього вчителя, становлення його як професіонала, котрий не лише глибоко знає свою професію, а й компетентного, який з перших кроків буде добре орієнтуватися в професійній діяльності, самостійно знаходити й аналізувати необхідну інформацію, раціонально використовувати отримані знання для успішного вирішення професійних завдань і проблем.

Загальновідомим є той факт, що саме розв’язання педагогічних завдань, проблем і ситуацій становить суть педагогічної діяльності. Навчити студента, майбутнього вчителя, результативно вирішувати професійні завдання й проблеми можна завдяки включенню в навчальний процес педагогічних задач різного типу та рівня складності.

Педагогічна задача розглядається як важливий елемент змісту навчання, засіб розвитку в студентів професійної компетентності. Набуття студентом досвіду вирішення таких задач сприяє розвитку як узагальнених, так і спеціальних умінь, навичок та здібностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти застосування педагогічних задач у професійній підготовці майбутніх учителів висвітлено в працях Г. Балла, Н. Бордовської, С. Гончаренка, І. Зязюна, А. Мудрика, В. Сластьоніна, С. Сисоєвої, Н. Щуркової (теоретичні основи розв’язання педагогічних задач); Ю. Кулюткіна, О. Леонтєва, С. Рубінштейна, Л. Фрідмана (психологічні особливості

розв'язання педагогічних задач); О. Дубасенюк, Ю. Кравченко, І. Мельникової, Л. Мільто, Л. Спіріна (методика розв'язання педагогічних задач) та ін.

Мета статті – розкрити особливості застосування педагогічних задач у професійній підготовці майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу. Термін “задача” використовують у педагогічній теорії та практиці. Задача, на думку психологів, становить основну структурну ланку будь-якої діяльності. Навчальні задачі є ефективним засобом передачі новому поколінню елементів соціального досвіду та відбивають як змістовну, так і процесуальну сторони навчальної діяльності.

Зокрема Г. Балл підкреслює, що діяльність суб'єктів освітнього процесу доцільно описувати та проектувати через систему процесів вирішення різноманітних задач, тобто виділення на кожному етапі не тільки систем, що представляють задачі, а також ті, які забезпечують їх вирішення, при наявності якісних і кількісних характеристик та способів. На думку автора, навчальна задача – це система, обов'язковими компонентами якої є предмет задачі, що знаходиться у вихідному стані, та модель, яка відображає стан предмета, що вимагається умовою задачі [2];

О. Леонтьєв наголошує на тому, що задача – це мета, яка повинна бути досягнута в ситуаціях, які існують [9]; М. Фрумкін – результат усвідомлення суб'єктом мети, умов і проблеми діяльності [13]; М. Махмутов – навчальне завдання, що передбачає пошук нових знань, стимуляцію активного використання в навчанні зв'язків, відношень та доказів [10]; В. Бондар – усвідомлена проблемна ситуація з відділеними умовами (даними), метою (ціллю) та з деякими невідомими; ситуація, що ставиться й приймається для розв'язання (проблема), задана в певних умовах мети діяльності, яка повинна бути досягнута за допомогою перетворення цих умов згідно з певною процедурою [3].

Задача завжди включає в себе вимогу (мету), умови (відоме) і шукане (невідоме), що формулюється в завданні. Між цими елементами існують певні зв'язки й залежності, на основі яких здійснюється пошук і визначення невідомих елементів через відомі [7].

Стосовно поняття “педагогічна задача” зазначаємо, що воно неоднозначно розглядається в науковій літературі.

Так, І. Зимня наголошує на тому, що педагогічна задача відрізняється від інших тим, що її вимоги й умови не задаються в готовому вигляді, вона не має однозначного вирішення й за суттю своєю є творчою [8].

Педагогічною задачею Т. Демидова та І. Чижевська називають завдання, розв'язання яких спрямовано на зміну якостей особистості того, хто навчається, на оволодіння ним необхідними знаннями, вміннями, якостями особистості [4].

У працях В. Сластьоніна знаходимо таке визначення педагогічної задачі: “це осмислена педагогічна ситуація з привнесенням до неї мети в зв'язку з необхідністю пізнання та перетворення дійсності” [11, 337].

На думку Р. Атаханова, зміст кожної навчально-педагогічної задачі пов'язаний з відображенням особливостей деякої конкретної й осмисленої частини навчально-виховної ситуації, що сприяє досягненню мети

шляхом переконструювання відомого та пізнання нового. Це означає, що для здійснення освітнього процесу вчитель визначає цілі навчання учнів і, виходячи з них та конкретних умов виконання своєї діяльності, формулює навчально-педагогічні задачі [1].

До педагогічних О. Дубасенюк відносить професійно орієнтовані задачі, які складено на основі типових педагогічних ситуацій, що виникають у реальній педагогічній дійсності й які вимагають від майбутніх педагогів застосування набутих психолого-педагогічних знань, оволодіння комплексом педагогічних умінь та навичок, урахування соціального замовлення суспільства, сучасних методологічних підходів, концептуальних ідей, гнучких інноваційних засобів та методів з метою отримання продуктивного результату у вигляді позитивних новоутворень в особистісній сфері та діяльності учня, й такі, які сприяють зростанню особистості та викликають у неї потребу щодо саморозвитку та самовдосконалення в майбутньому, орієнтують на досягнення успіху в подальшій професійно-педагогічній діяльності [6].

В основі педагогічної задачі лежить протиріччя між відомим і невідомим, яке відшукується через сукупність проміжних практичних операцій між запитаннями задачі та логічними відповідями, потрібними для отримання невідомого [7].

Таким чином, підсумовуючи усе вищезазначене, можна зробити висновок про те, що педагогічна задача спрямована на вивчення майбутнім учителем педагогічної інформації, трансформації її в знання, формування практичних умінь щодо їх використання. Педагогічна задача ставить суб'єкта в позицію незнання чи неповного знання по відношенню до професійної діяльності. Задачі виникають тоді, коли в студента з'являються запитання стосовно того, що відбувається, коли він стикається з реальними проблемами, починає шукати вихід, застосовуючи різноманітні засоби дослідження (аналіз, зіставлення, порівняння, обґрунтування тощо), коли можливе не одне рішення і потрібно знайти кращий спосіб досягнення бажаного результату. Вихід із ситуації стає для майбутнього вчителя освітнім процесом, оскільки він сам намагається знайти цей вихід шляхом перевірки або відкриття свого знання і способу роботи з ним (виявляє зацікавленість, відповідальність, ініціативу).

У процесі розв'язання педагогічної задачі відбуваються як зміни в діяльності майбутнього вчителя, так і особистісні зміни. При цьому педагогічні знання не пропонуються в готовому вигляді, а з'являються завдяки розв'язанню педагогічної задачі. У процесі професійної підготовки майбутнього вчителя, а саме під час викладання дисциплін педагогічного циклу використовуємо внутрішньопредметні, міждисциплінарні та міжциклові педагогічні задачі.

Внутрішньопредметні педагогічні задачі застосовуємо в процесі вивчення змісту конкретної дисципліни на встановленому етапі її опанування студентом. Провідною ідеєю задач цього типу є розвиток й активізація пізнавальної та інтелектуальної діяльності майбутнього вчителя. Вони дозволяють студентові осмислити та усвідомити сутнісні ознаки педагогічних понять, процесів, виявляють гнучкість мислення й

усвідомленість педагогічних знань, орієнтовані на вироблення умінь аналізувати, ілюструвати науково-теоретичні ідеї прикладами з реальної освітньої практики. Внутрішньопредметні педагогічні задачі пов'язані з аналізом педагогічних текстів, виявленням та формулюванням проблем (навчання, виховання, розвиток учнів), роботою з поняттями, аналізом визначень та базових педагогічних категорій, виділенням їх сутності, спільного й особливого тощо.

Міждисциплінарні педагогічні задачі – це комплекс творчих, евристичних, задач-стереотипів, що мають алгоритм рішення й ґрунтуються на альтернативному виборі оптимального варіанта з декількох наявних, заздалегідь опрацьованих способів і підходів їх розв'язання. Ці задачі в комплексі взаємодоповнюють одна одну та створюють творче середовище. Це задачі на конструювання та моделювання (розробка методики чи технології навчання тощо), прогнозування, оптимізацію, доведення, доказ, рецензування.

Міжциклові педагогічні задачі імітують безліч професійно-педагогічних ситуацій. Цей вид задач відрізняє високий рівень креативності та проблематизації відповідно до змісту професійної підготовки майбутнього вчителя. Це задачі на винахідливість, розвиток фантазії та уявлення, на управління та комунікативність. Міжциклові педагогічні задачі вимагають використання знань з усього циклу професійно-орієнтованих дисциплін в умовах невизначеності, за межами навчальної ситуації.

Процес розв'язання педагогічних задач, як зазначає Л. Спірін, пов'язаний, у першу чергу, із подолання певних труднощів педагогічної діяльності; відбором способу як критерію розв'язання задачі; реалізацією системи обмежень при переході від одного стану до іншого [12].

Розв'язати педагогічну задачу – означає дати оцінку певному факту, розкрити мотиви поведінки педагога або учня, знайти вихід з цієї ситуації, відшукати оптимальний підхід до вирішення педагогічної проблеми [5]. При цьому розв'язання педагогічних задач у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя має систематичний характер і здійснюється на усіх видах занять – лекціях, семінарах, лабораторних роботах.

Система педагогічних задач – це не просто доповнення до теоретичних курсів, що дозволяє активізувати пізнавальну діяльність студентів, це переважно матеріал для самостійної підготовки.

Зазвичай педагогічна задача має таку структуру: узагальнене формулювання завдання, яке передбачає опис ситуації з практики, та мотивацію щодо вирішення професійної задачі; ключове завдання, що відображає основний зміст задачі; контекст розв'язання задачі конкретизує ті умови, в яких буде вирішуватися завдання; завдання, які приведуть до розв'язання – рекомендації щодо етапів виконання завдання; показники виконання завдання.

Висновки. Таким чином, включення до процесу підготовки майбутнього вчителя педагогічних задач передбачає не лише ефективне оволодіння студентами професійними вміннями, формування в них професійно значущих якостей, а й можливість оцінки рівня їх

сформованості. У процесі розв'язання педагогічних задач майбутній педагог вчиться ставити стратегічні та тактичні цілі навчання, аналізувати педагогічну інформацію, осмислювати особливості педагогічної професії та функції педагога в сучасному суспільстві.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження вбачаємо в розробці методичних аспектів застосування педагогічних задач у процесі професійної підготовки майбутнього вчителі під час викладання педагогічних дисциплін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атаханов Р. Постановка учебно-педагогических задач в профессиональной педагогической деятельности / Р. Атаханов, Г. Ложкова // Педагогическое образование в России. – 2013. – № 6. – С. 16–22.
2. Балл Г.А. Теория учебных задач : Психологический аспект / Г.А. Балл. – М. : Педагогика, 1990. – 184 с.
3. Бондар В. Дидактика / В. Бондар. – К. : Либідь, 2005. – 264 с.
4. Демидова Т.Е. Компетентностные задачи как средство формирования познавательных мотивов учения младших школьников / Т.Е. Демидова, И.Н. Чижевская // Вестник Брянского государственного университета имени академика И.Г. Петровского. – 2015. – № 3. – С. 15–18.
5. Додон Л.Л. Задания по педагогике : [пособие для учащихся педагогических училищ и студентов педагогических факультетов] / Л.Л. Додон. – М. : Просвещение, 1968. – 224 с.
6. Дубасенюк О.А. Реалізація задачного підходу у професійній підготовці майбутнього вчителя / О.А. Дубасенюк // Нові технології навчання : [матеріали міжнародної конференції]. – № 66. – Ч. 1 : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – Київ–Вінниця, 2010. – С. 159–164.
7. Дубровіна І.В. Роль професійно-педагогічних задач учителя музичного мистецтва в контексті самоосвіти І.В. Дубровіна // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології. – 2013 – № 7 (33). – С. 223–232.
8. Зимняя И.А. Педагогическая психология : [учебник для вузов] / И.А. Зимняя; изд. второе, доп., испр. и перераб. – М. : Издательская корпорация “Логос”, 2000. – 384 с.
9. Леонтьев А.Н. Психология общения / А.Н. Леонтьев. – 2-е изд. исп. и доп. – М. : Смысл, 1997. – 365 с.
10. Махмутов М.И. Проблемное обучение : основные вопросы теории / М.И. Махмутов. – М. : Педагогика, 1975. – 368 с.
11. Слостёнин В.А. Педагогика : [учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений] / В.А. Слостёнин, И.Ф. Исаев, А.И. Мищенко. – М., 2001. – 512 с.
12. Спирин Л.Ф. Педагогические задачи и их решение / Л.Ф. Спирин, М.Л. Фрумкин, Г.Л. Павличкова. – Кострома : КГПИ им. Н.А. Некрасова, 1991. – 178 с.
13. Фрумкин Л.М. Учебно-познавательные задачи в профессионально-педагогической подготовке учителя / Л.М. Фрумкин // Советская педагогика. – 1981. – №11. – С.83–87.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2017